

Побережець Ганна – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та суспільних наук, Миколаївський національний аграрний університет.

Зюкіна Юлія – здобувач вищої освіти спеціальності D1 Облік і оподаткування, Миколаївський національний аграрний університет

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО ЗМАГАННЯ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

Досліджено конфлікт між поляками та українцями, який призвів до підняття Національно-визвольного повстання під проводом Богдана Хмельницького з акцентом на середину XVII століття. Розглянуто, як козаки, під проводом славнозвісного полководця Хмельницького, виборюючи свободу простого народу, змогли представити Україну на міжнародному дипломатичному рівні. Висвітлено складні відносини між польською шляхтою та українськими козаками, а також виклики, пов'язані зі збереженням національної ідентичності різних верств українського населення.

З 1638-1648 рр. після поразок козацьких повстань 1637-1638 рр. під проводом Павла Бута, Якова Острянина та Дмитра Гуні, Річ Посполита встановила тотальний контроль над Україною, прийнявши «Ординацію Війська Запорозького». Вона ліквідувала козацьке самоврядування, запровадила польський контроль над козацьким військом та скоротила козацький реєстр до 6 тисяч. Період 1638-1648 рр. у народі прозвали «Золотим спокоєм».

Річ Посполита всіляко намагалася перешкодити козакам: поляки не визнавали їх прав, утискали православ'я та насаджували католицизм, придушували великі козацькі повстання. Єдині, кого поляки визнавали – це козаки, які були вихідцями з міщан та інших станів і служили у польських панів. Від дій Речі Посполитої постраждали не лише козаки, а й прості селяни та міщани: поляки відбирали поля, млини, змушували сплачувати величезні податки та працювати на польських шляхтичів [1].

У грудні 1647 р., захопивши Микитинську Січ, перед козаками з'являється Богдан-Зиновій Хмельницький. Своім вчинком він викликає вагомий авторитет у козаків, внаслідок чого був обраний гетьманом козацького війська у січні 1648 р. У цей час Хмельницький починає розуміти, що Річ Посполита значно обмежує як права козаків, так і права простих селян, міщан, духовенства. Він вирішує підняти збройне повстання на чолі з

козацьким військом, що пізніше переросте у справжній запеклий конфлікт між поляками та українцями Національну-визвольну війну. Але як кожна історична подія, ця війна має свої причини – те, що визріває роками у серцях і у суспільстві, звісно, привід – останню краплю, що переповнює чашу терпіння. Такою краплею став особистий конфлікт між Богданом Хмельницьким та польським шляхтичем Даніелем Чаплинським.

Перші битви 1648 р. були надзвичайно успішними, оскільки Хмельницький у співпраці з Кримським ханством повністю розбили польські війська. Це були битва під Жовтими водами (5-6 травня 1648 р.), Корсунем (16 травня 1648 р.), Пилявцями (11-13 вересня 1648 р.). Остання в історії Польщі вважається як «найганебніша поразка поляків», оскільки Хмельницький повністю розгромив польське військо на чолі з В. Заславським, М. Острогою і А. Конецпольським, яка відкрила шлях на Галичину.

У серпні 1649 р. козаки та кримські татари б'ються у битві під Зборовим. Вона вкотре стала переможною для козаків, але вперше татари зраджують Хмельницького і змушують його піти на поступки та підписати з поляками мирний договір. Це був Зборівський договір 1649 р., який став вимушеним для козаків, але доволі вигідним. За договором, козацький реєстр становив 40 тисяч, поляки тікали зі своїх маєтків і найголовніше: за ним утворилась українська козацька держава у межах трьох воєводств: Київського, Чернігівського і Брацлавського, яка отримала назву – Гетьманщина [2].

У 1651 р. між козаками, кримськими татарами та поляками відбувся черговий збройний конфлікт – битва під Берестечком. Внаслідок другої зради кримських татар вона стала першою програною українцями битвою. Оскільки Хмельницький намагався зупинити відступ ханських військ, то він не зміг очолити козацьку армію у цій битві. Наказним гетьманом був обраний Іван Богун, який зумів вивести значну частину українських військ. 18 вересня 1651 р. було укладено Білоцерківський мирний договір, який надзвичайно погіршив становище українських козаків. За ним, козацький реєстр становив 20 тисяч, поляки поверталися до своїх маєтків та територія Гетьманщини обмежувалась лише Київським воєводством [1].

Після численних зрад кримських татар Богдан Хмельницький вирішує змінювати своїх союзників у війні проти Речі Посполитої. Вибір був невеликий: Османська імперія, Московія і навіть примирення з Річчю Посполитою. Але остаточними союзниками стала Московія, оскільки вона вважалася захисницею православної віри [3].

У 1654 р. Богдан Хмельницький поїхав до Переяслава підписувати з Московією угоду про протекцію Гетьманщини. 8 січня 1654 р. була скликана Переяславська рада, на якій Хмельницький з козацьким військом присягнули на вірність Московському царю. Унаслідок Переяславської ради між Гетьманщиною та Московією були укладені Березневі статті (1654 р.). Вони гарантували збереження попередніх прав Гетьманщини та її населення: збереження території у межах трьох воєводств, козацький реєстр становив 60

тисяч, але гетьман ставав залежним від царя та був обмежений у міжнародних відносинах.

У липні 1655 р. козаки спільно з московитами наступали на західноукраїнські етнічні території, але через геополітичні зміни у Речі Посполитій, московити припинили наступ. Через наміри Швеції захопити території Речі Посполитої, Московія бачила у цьому для себе загрозу захоплення власних земель, тож з метою забезпечити власну територіальну цілісність, вона вирішує перейти на бік Польщі.

У 1656 р., таємно від козаків, московити спільно з поляками укладають Віленське перемир'я, яке припиняло бойові дії між Московією та Річчю Посполитою. Таке рішення надзвичайно обурило Богдана Хмельницького і спільно з козаками, вони почали пошук нових союзників.

У січні 1657 р. Богдан Хмельницький вдається до військового союзу зі Швецією, Валахією та Трансільванією, оскільки вони були проти існування Речі Посполитої. Спочатку, спільно зі шведами, вони мали непогану бойову ситуацію, але через втручання у війну Данії, Швеція перекинула більшість своїх військ на захід та відступила з польських територій. Козаки лишились без підтримки. У цей час здоров'я Хмельницького було доволі слабке через смерть сина Тимоша, зради татар, московитів та загальну ситуацію на бойових фронтах, через що влітку 1657 р. він помирає і бойові дії припиняються. Річ Посполита захоплює західноукраїнські етнічні землі, які козаки відвоювали у попередніх битвах [3].

Отже, боротьба Богдана Хмельницького з Річчю Посполитою була справжньою війною, у якій він не так і не зміг здобути перемоги, але його можна вважати справжнім українським героєм, який підняв повстання для того, щоб захистити простих українських людей і зміг утворити першу українську козацьку державу – Гетьманщину.

Література

1. Національно-визвольна війна / заг.ред. MyUkraine, URL: <https://myukraine.org.ua/nacionalno-vizvolna-vijna/>
2. Історія України. Як Хмельницький розгромив поляків? / Визвольна Війна за Незалежність України [Відео] / Освітній проєкт “Базована історія”. YouTube, 2024. URL: <https://youtu.be/iSQQwyFB00k?si=VSjRd3USxYsPIn29>
3. Історія України. Повстання Хмельницького 1652-57/ Зрадницький договір з Москвою? [Відео] / Освітній проєкт “Базована історія”. YouTube, 2023. URL: <https://youtu.be/tuусу4urz7k?si=g0rxeNy6MsmQblyH>
4. Маринець Надія, Мараєва Уляна, Побережець Ганна. Патріотичний дух українців як шлях до перемоги. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 44, с. 77–83. Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies. Issue 44, P. 77–83.